

OP STAP MET POLDERJONGENS

Verslag Cristella weekend gehouden begin mei 2006

Bernhard de Vries¹, Nico Dam² & Hermien Wassink³

¹ Roerdomplaan 222, 7905 EL Hoogeveen

² Hooischelf 13, 6581 SL Malden

³ Wiersseweg 22, 7261 AB Ruurlo

de Vries, B., Dam, N. & Wassink, H. 2006. Report of the spring 2006 Aphyllophorales weekend. *Coolia* 49(4): 191–196.

The Aphyllophorales working group “Cristella” met over the weekend of 5–7 May 2006 in Dronten, Flevoland polder. We report on some of the interesting species found there, and on our experiences in this below-sea-level part of The Netherlands.

Het was al dagen zonnig en ons weekend, gehouden van 5 tot 7 mei 2006, kon wat het weer betreft niet stuk. Dat het door dit prachtige weer ook gortdroog was op de voormalige zeebodem namen we maar voor lief. We verbleven in het ‘guesthouse’ van de Christelijke Agrarische Hogeschool te Dronten waar we prima ontvangen werden. Naar NMV-begrippen was de behuizing luxe, met veel éénpersoons slaapkamers en een eetzaaltje. Voor het determineerwerk moesten we een paar gebouwen verder waar een complete practicumzaal tot onze beschikking stond. Ondanks de grote belangstelling, ongeveer twintig mensen, was er nog ruimte over.

Bij het uitpakken en installeren op vrijdag gingen de eerste collecties al over tafel. ‘s Middags doken we het aangrenzende Wisentbos in en na enig gericht speurwerk gingen de doosjes open. Wisentkeutels hebben we niet gezien. Op dode stammen en takken waarin nog enig vocht voorhanden was groeide al het één en ander zoals korstzwammetjes nog in een jong stadium of overjarig materiaal dat je eigenlijk maar beter niet onder de microscoop kunt leggen.

Op zaterdag, d-day, bleek wat we de middag tevoren al vermoedden: ons Cristella-team was verontreinigd met plaatjeszwamgasten. Het zoektempo lag namelijk onrustbarend hoog en de honger naar steeds meer terreinen bleek niet te stillen. Het werd dus een dag met van alles een beetje en Grieta had het druk met de boekhouding.

Het bos van het Waterloopkundig Laboratorium heeft een wirwar van waterloopjes, stuwen en dijkjes met daartussen een mengeling van laantjes en bosjes van allerlei loofhout. Op een plek werd door een bord van Natuurmonumenten de paddenstoelenrijkdom van het bos aangeprezen, wat ons alleen maar een ludieke foto opleverde.

Gelukkig was onze jongste deelnemer Jan, zoontje van Iva en Peter-Jan Keizer, al veel gewend. Hij mocht spelen met een takje, had tijdelijk een hele serie ooms en tantes en kon slapen in de buggy als hij moe werd.

Een wandeling door het Revebos voor de bezienswaardigheid *Discina ancilis* (Grote voorjaarsbekerzwam) leverde daarnaast weinig korstjes op, ieders doosjes waren toch al grotendeels gevuld.

Voor de zondag werd besloten te kiezen voor één terrein (Waterwingebied Bremerberg) en dat heeft de korstjes- en rustzoekers goed gedaan.

Zowel het eerste terrein (Wisentbos) als het laatste (Bremerberg) leverden ons 86 soorten op. 's Zaterdags in het Waterloorkundig Laboratorium vonden we 70 soorten en op de korte wandeling door het Revebos 14 soorten. Het weekend-totaal kwam op 169.

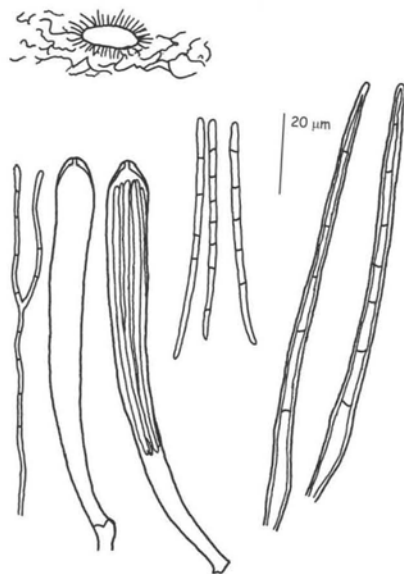
Verrassende soorten uit de lijst zijn van ons eerste terrein: *Hypochnicium polonense* (Ruwharig elfendoekje), *Lindtneria panphyliensis* en *Uthatabasidium fusisporum* (Spoelsporig trosvlies). In het tweede terrein vonden we onder andere *Arachnopeziza aurata* (Beukespinragschijfje), *Heterochaetella dubia* (Witte suikertrilzwam), *Melogramma campylosporium* en *Unguicularia millepunctata* (Zwermwaterkelkje). In het Revebos hebben we, naast de al vermelde Grote voorjaarsbekerzwam, ook nog een paar korstjes gedaan en *Entoloma cuneatum* (Geeltepelsatijnzwam) gevonden. Die laatste is dan weliswaar een plaatjeszwam, maar toch wel leuk. Een hoekje Ratelpopulieren leverde nog *Peniophora polygonia* (Roze populiereschorszwam) op.

Bij de laatste excursie, op zondag, vonden we nogmaals het Beukespinragschijfje, en ook *Ceriporiopsis gilvescens* (Verkleurende poria), *Flagelloscypha minutissima* (Klein zweephaarschijfje), *Hysterium angustatum* (Schorsspleetkogelzwam), *Tulasnella tomaculum* en *Vararia ochroleuca* (Kleinsporig toverkorstje).

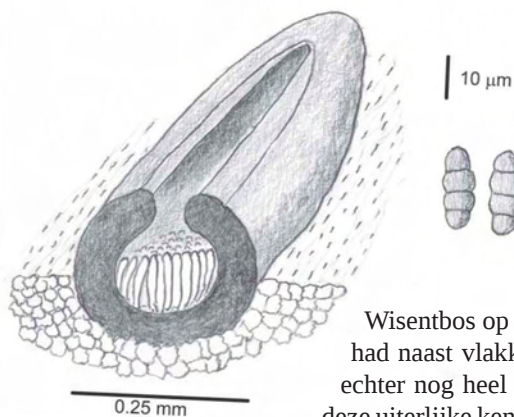
Een uitgebreide verhandeling van alle gevonden soorten zou niet passen in één Coolia. We hebben uit al dit schoons dus weer een keuze gemaakt, zonder ons te bekommeren om de vraag of *Cristella* eigenlijk wel aan Ascomyceten doet.

***Arachnopeziza aurata* Fuckel** (Beukespinragschijfje) werd in twee terreinen op loofhout aangetroffen, in het waterwingebied zelfs groeiend op meerdere plaatsen. Oppervlakkig ziet het er uit als bleek en iets gelig getint spinnenwebachtig mycelium en dus niet interessant, maar als je beter kijkt dan vind je tussen de schimmeldraden talrijke bleek geelgrijze schijfjes omkranst met witte wimpers. Onder de microscoop zijn de grote asci, sporen en wimpers gemakkelijk te bekijken (figuur 1). De sporen zijn draadvormig $55\text{--}60 \times 2\text{--}3 \mu\text{m}$ met maximaal zeven septen. De asci zijn ongeveer $100 \times 10 \mu\text{m}$ en hebben een amyloïde pore. Tussen de asci zitten dunne gesepteerde parafysen. We krijgen langzamerhand de indruk dat het voorkomen van dit kleinoed beperkt is tot iets basenrijkere bossen.

***Hysterium angustatum* Alb. & Schw. ex Merat** (Schorsspleetkogelzwam) is typisch een dingetje dat je verzamelt als je even geen korstjes onder ogen krijgt. Het groeide massaal op de schors van een liggende Populierenstam. De vruchtlichaampjes zijn slechts een millimeter lang en zitten willekeurig geplaatst half verzonden in de bast (figuur 2). De donkere sporen zijn $17\text{--}21,5 \times 6,6\text{--}7 \mu\text{m}$ en hebben drie septen. In de verspreidingsatlas van 2000 staan drie vindplaatsen vermeld. Volgens Dennis

Figuur 1. *Arachnopeziza aurata*. Vruchtlichaam (in werkelijkheid ongeveer 1 mm groot), en van links naar rechts een parafyse, twee asci, sporen en randharen. Tekening: Bernhard de Vries.

Figuur 2. *Hysterium angustatum*. Vruchtlichaamen en drie sporen. Tekening: Bernhard de Vries.

(1981) is het een algemene soort op verschillende loofbomen.

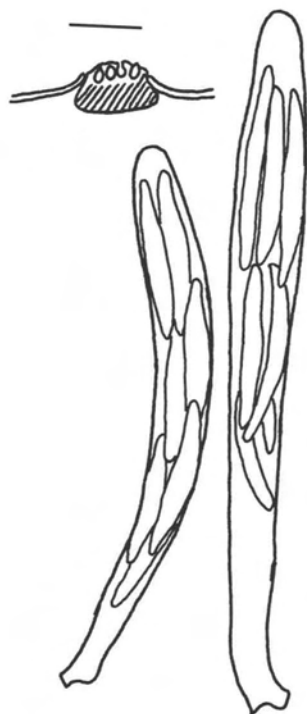
Het materiaal van *Lindtneria panphyliensis* Bernicchia & M. Larsen dat in het

Wisentbos op de onderkant van een loofhouttak zat was geel en had naast vlakke stukjes ook wratjes en lijsten. Het geheel was echter nog heel jong en erg teer, en bij het opdrogen verdwenen deze uiterlijke kenmerken gedeeltelijk. Microscopisch was er gelukkig nog genoeg te zien (figuur 3). De sporen met korte onregelmatige

lijstjes en wratten meten $7,5-9,5 \times 4,5-5,5 \mu\text{m}$.

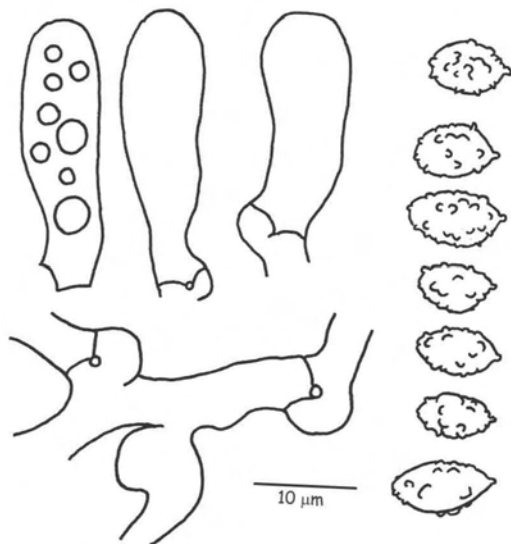
De eerste vondst van deze soort was op 2 mei 1998 in park Staddijk te Nijmegen, waar hij ook tijdens het Cristella-weekend van 2004 gevonden werd (de Vries, 2005). De huidige verspreiding zou kunnen wijzen op voorkeur voor voedselrijke omstandigheden.

Melogramma campylosporium Fr. (figuur

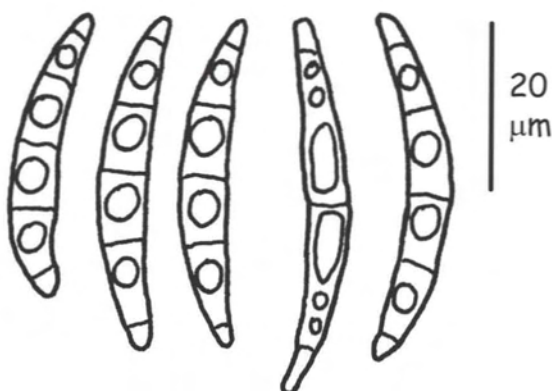
4) lijkt sterk op een Schorsschijfje. De loodgrijze schijfjes van ongeveer 1,5 mm breed komen onder de schors vandaan en bevatten 15 tot 30 verzonken zwarte peritheciën waarvan de openingen als kleine zwarte puntjes zichtbaar zijn. In de peritheciën zitten asci van ongeveer $100-155 \times 12-13 \mu\text{m}$.

De sporen zijn bruin met drie septen en met bovendien vrijwel kleurloze punten. Ze meten ongeveer $35-45 \times 6 \mu\text{m}$. De soort wordt niet in Dennis (1981) vermeld. Alleen Ellis & Ellis (1997) wijden er enkele regels aan als typisch

Figuur 3. *Lindtneria panphyliensis*. Basidiën (nog zonder sterigmen), hyfen en sporen. Tekening: Bernhard de Vries.

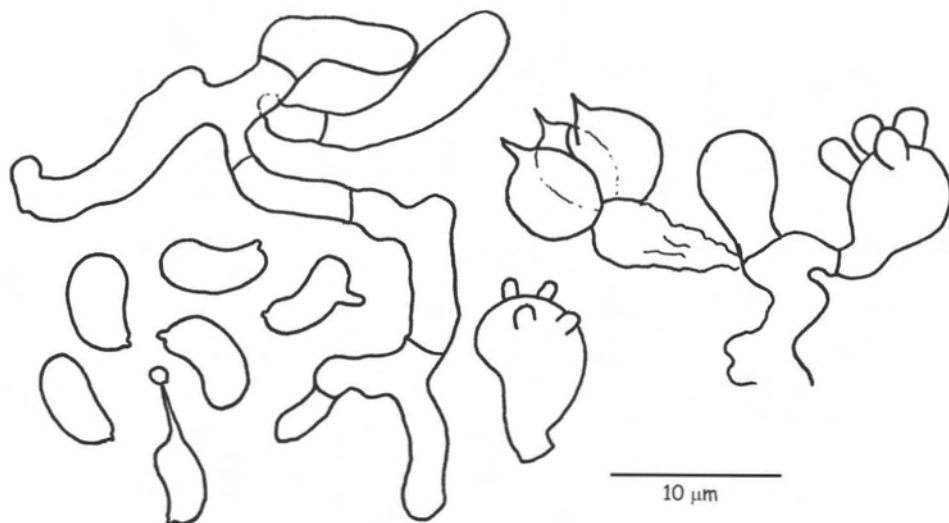
Figuur 4. *Melogramma campylosporium*. Vruchtlichaam (doorsnede door een stroma met vier peritheciën) en asci. Het maatbalkje is 1,5 mm voor het vruchtlichaam en $20 \mu\text{m}$ voor de asci. Op de volgende pagina staan nog vijf rijpe sporen. Tekeningen: Bernhard de Vries.

voor Haagbeuk. Onze vondst was op een liggende dode Haagbeuk waarvan alle dikke takken en de stam er mee vol zaten. Op 15 januari 2003 werd de soort ook op Haagbeuk gevonden bij Geulle door Jo Bollen. De foto van *M. bulliardi* Tul. in Breitenbach & Kränzlin (1981) lijkt er sterk op, alleen wijkt die soort af door anders gesepteerde sporen en het voorkomen op Hazelaar en Berk.

Waaaszwammen (*Tulasnella*), zoals iedereen weet, zijn prachtige korstjes. Veel soorten zijn met het blote oog nauwelijks te zien, laat staan als zodanig te herkennen,

en het 'Aha-moment' komt altijd pas achter de microscoop. Het exemplaar van *Tulasnella tomaculum* P. Roberts dat we dit weekend vonden viel ook in die categorie: een dun, bleek grijs zweempje op rot loofhout, verstopt tussen de minuscule zwarte schoorsteentjes van een *Ceratocystis*-achtige pyrenomyceet. Onder een sterke stereoloep zag het er niettemin wat vlezig-gelatineus uit, en een tikje korrelig. Karakteristiek waren echter de microscopische kenmerken (figuur 5): typische *Tulasnella*-basidiën (waarvan de min-of-meer schuimig aandoende inhoud eerst in de dan sterk opgezwollen sterigmen vloeit, die pas daarna sporen maken), hyfen zonder gespen en vrij kleine, licht boonvormige sporen met stompe uiteinden, die wel wat aan een klein braadworstje doen denken.

Figuur 5. *Tulasnella tomaculum*. Zes sporen (waarvan één kiemend met een sterigme, waarop een nieuwe spore gevormd wordt), hyfen en basidiën in verschillende stadia. Tekening: Nico Dam.

Tulasnella tomaculum, die we in het Nederlands Worstjessporige waaszwam zouden kunnen gaan noemen, is in ons land waarschijnlijk niet bijzonder zeldzaam, al wordt hij natuurlijk alleen gevonden door lieden met een voorliefde voor onzichtbare waasjes. Dat de soort niettemin niet in ons Overzicht (Arnolds *et al.*, 1995) is opgenomen komt ongetwijfeld doordat hij pas heel kort voor publicatie daarvan is beschreven (Roberts, 1993), en dus ook niet in de korstjesflora's van die tijd, met name Jülich (1984), voorkomt. Met recentere literatuur, zoals deel 3 van Nordic Macromycetes (Hansen & Knudsen, 1997) en Roberts' eigen sleutel (Roberts, 1994), is *T. tomaculum* zonder problemen te determineren. Wie het toch met Jülich probeert komt waarschijnlijk in de buurt van *T. araneosa* uit. Die naam wordt door Roberts (1994) als synoniem van *T. pruinosa* opgevat, een soort met meer opvallende vruchtlichamen (dikkere korsten vormend) en elliptische sporen die vaak wat spits toelopen naar de apiculus op aan.

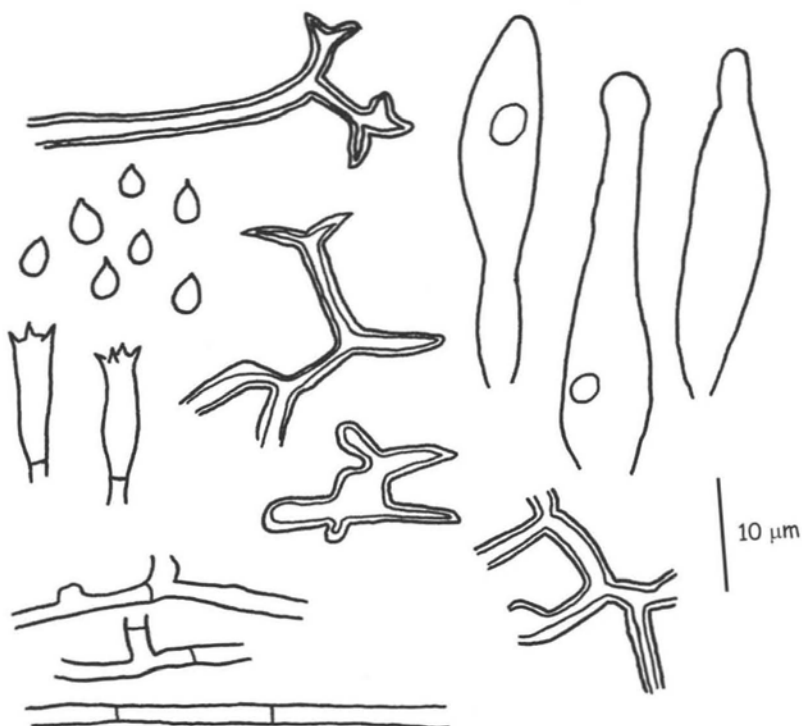
De laatste jaren wordt *T. tomaculum* met enige regelmaat in Nederland gevonden, en hij is dan ook in de Aanvullingen op de Standaardlijst (zie de NMV webstek) te vinden. Volgens Wolfgang Dämon (2001) zijn er uit Oostenrijk 7 vondsten bekend, daar allemaal op *Picea*, en ook in vruchtlichamen van *Botryobasidium*, een ander korstje. Volgens Krieglsteiner (2000) is de soort vermoedelijk algemeen in West-Europa.

Als je *Uthatabasidium fusisporum* (Schroet) Donk (Spoelsporig trosvlies) op de onderzijde van dood loofhout vindt zie je nergens aan dat het een *Uthatabasidium* is. Alleen met een sterke loupe lijkt het op een Trosvlies; trosjes basidiën die het oppervlak een ijl en vlokkig onsamenhangend uiterlijk geven. Microscopisch kijkend zie je het direct (figuur 6): grote viersporige basidiën en sporen van ongeveer $12 \times 7 \mu\text{m}$ met zo het schijnt aan beide einden een apiculus. De sporen kunnen soms wel $20 \mu\text{m}$ lang worden, dat is even lang als de basidiën. De soort komt vooral voor op loofhout in grazige of voedselrijke terreinen en kan daar ook parasiteren op knollen en wortelstokken van kruidachtige planten.

Figuur 6. *Uthatabasidium fusisporum*. Sporen (de apiculus zit steeds onderop) en basidiën. Tekening: Bernhard de Vries.

Vararia ochroleuca (B. & G.) Donk is een crème- tot licht okerkleurig korstje en heeft een lengte van ongeveer 10 cm, dus bepaald geen klein veegje. De weinige vermeldingen geven zowel loof- als naaldhout aan. Op een losliggend stukje bast groeide het vruchtlichaam ook aan de binnenzijde. Onder de microscoop overheersen de sterk vertakte dikwandige dichohyphidiën (figuur 7), die in Melzer rood-bruin verkleuren (dextrinoïd). De gesplote hyfen zijn daardoor wat moeilijk te zien. Dunwandige, elliptische sporen: $3-4 \times 2,3-3 \mu\text{m}$. Gloeocystiden buikig, met een puntig, koppig, cilindrisch of papil-achtig uiteinde: $25-45 \times 6-9 \mu\text{m}$. Basidiën: $13-15 \times 4,5 \mu\text{m}$. De soort is in heel Europa zeldzaam (Hallenberg, 1985).

Figuur 7: *Vararia ochroleuca*. Sporen, basidiën, hyfen, dichohyphidiën en gloeocystiden. Tekening: Hermien Wassink.

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper, Th.W. & Noordeloos, M.E. 1995. Overzicht van de paddestoelen in Nederland. Nederlandse Mycologische Vereniging.
- Dämon, W. 2001. Die corticioiden Basidiënpilze des Bundeslandes Salzburg (Österreich). Bibliotheca Mycologica, Band 189. Cramer, Berlin, Stuttgart.
- Dennis, R.W.G. 1981. British Ascomycetes. Cramer Vaduz.
- Ellis, M.B. & Ellis, J.P. 1985. Microfungi on land plants. Croom Helm.
- Hallenberg, N. 1985. Lachnocladiaceae and Coniophoraceae of North Europe, Fungiflora, Oslo, pag. 51–53, fig. 34–35.
- Hansen, L. & Knudsen, H. (eds.) 1997. Nordic Macromycetes, Vol. 3. Nordsvamp, Kopenhagen.
- Krieglsteiner, G.J. 2000. Die Grosspilze Baden-Württembergs, Band 1. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- Krieglsteiner, G.J. & Krieglsteiner, L.G. 1989. Beitr. Kenntn. Pilze Mitteleuropas IV: 385, fig. 48.
- Larsen, M.J. & Bernicchia, A. 1990. *Lindtneria panphyliensis* sp. nov. from Po valley, Italy. Mycotaxon 37: 349–352.
- Jülich, W. 1984. Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze. Kleine Kryptogamenflora, Band IIb/1. G. Fischer Verlag, Stuttgart.
- Roberts, P. 1993. Allantoid-spored *Tulasnella* species from Devon. Mycol. Res. 97: 213–220.
- Roberts, P. 1994. Globose- and ellipsoid-spored *Tulasnella* species from Devon and Surrey, with a key to the genus in Europe. Mycol. Res. 98: 1431–1452.
- de Vries, B.W.L. (red.) 2005. Cristella-weekend 2004. Coolia 48(2): 86–91.